

BANNAU

Mae llawer o'r enwau yma ar gyfer nodweddion a allai fod wedi cael eu heffeithio gan weithgaredd diwydiannol, ac oherwydd chwarela, nid ydynt yn debyg i'r nodweddion a oedd yn bresennol ar un adeg. Roedd y sgarpiau calchfaen yn nwydd defnyddiol wrth wneud dur ar un adeg a hefyd fel deunydd adeiladu cyffredinol.

Cerrig Edmwnt SO 062191

Enw personol yw Edmwnt, ceid Cefn Edmwnt ar ochr arall y mynydd.

Cerrig y Llwyni SO 068128

Lluosog carreg 'maen, craig' a lluosog llwyn 'perth, coedlan'. Ar un adeg yr oedd llawer mwy o goed ar y mynyddoedd.

Y Chwar Mawr SO 195157

Ystyr y gair chwar yw 'chwarel', dyma un man lle ddefnyddiwyd creigiau'r clogwyn calchfaen yn y diwydiannau a ddatblygwyd yn yr ardal.

Clo Cadno SO 117164

Tybed os llygriad y gair clog 'craig' sydd, yn hytrach na clo 'lock' + cadno 'llwynog'.

Craig Cwareli SO 046200

A'i chraig 'clogwyn' creigiog yn atgoffaol o 'chwareli', neu fan lle gasglwyd creigiau er mwyn adeiladu tai neu waliau. Os oeddynt yn casglu creigiau, y tebygrwydd yw mai o'r ceunant islaw yng Nghwm Cwareli (SO 055215) yn hytrach na'r man anghysbell mynyddig yma. Weithiau fe welir hoelion llusgo ar y llechweddi ble roeddynt wedi defnyddio slediau i lusgo'r creigiau lawr i'r dyffryn.

Craig Cwm Cynwyn SO 026206

Mae ar ben eithaf y cafn dwfn ac fe'i henwir ar ôl y cwm a'r afon islaw.

Craig Cwm Llwch SO 004215

Unwaith eto mae clogwyn yn cael ei enwi ar ôl y cwm, nid y gair llwch 'pwrdr' sydd, ond term hollol wahanol. Mae'r gair llwch 'pwll, llyn, cors, siglen' yn dangos yr un tarddiad a'r Hen Wyddeleg *loch* 'llyn'.

Craig Cwm Oergwm SO 037200

Dyffryn dwfn cysgodol, enwedig yn y gaeaf, felly mae'r oer + cwm yn ddisgrifydd da.

Craig Cwm Sere SO 015214

Clogwyn sydd wedi ei enwi ar ôl y cwm a'r afon Nant Sere.

Craig Fan Ddu SO 017190

Craig 'clogwyn' + Fan Ddu; ond nid yw'r enw Fan Ddu yn agos at y bryn ar y mapiau. Yr unig enw a welir yw Cefn Cul enw sy'n cyfeirio at y gefn sy'n ymuno â'r esgair anghysbell â Chorn Du.

Craig Gwaun Taf SO 008204

Craig uwchben y waun lle tardd yr Afon Taf. Gwaun 'uwchdir, rhosdir', Hen Gymraeg *guoun*, Cernyweg *goon*, Llydaweg *geun*.

Craig Pwllfa SO 065204

Mae'r gair wyllfa yn dynodi hafn, yr hafn yw'r cwm dwfn rhwng Cefn Bach a Chefn Edmwnt.

Craig y Byllfa SO 006198

Mae dyffryn dwfn Blaen Crew wedi'i greu gan y clogwyn, mae'r termau pyllfa, pwllfa 'pant, pwll, ceunant' yn ddisgrifiadau addas.

Craig y Castell SO 172167

Tybed os clogwyn sy'n debyg i waliau hen gastell sydd. Brythoneg **castellon* 'castle'; neu, y Saesneg Canol *castel*.

Craig y Ciliau SO 185161

Cil 'cilfach, cornel' yn y graig; ond, rhaid nodi mai unigol oedd yr enw yn wreiddiol ar fap AO 1832, fel Craig y cil le. Yn cyfeirio at y bwlch rhwng y creigiau i fyny at yr uwchdir.

Craig y Fan SO 071199

Nid craig 'clogwyn' ond llethrau serth iawn yn uchel uwchben Nant Tarthwynni.

Cwalca SO 161174

Llygredd o'r gair gwalca, sef lluosog gwalc 'ymyl, wal'; mae sgarp bach amlwg o graig ar draws y gefn yn y fan.

Cwar y Gigfran SO 064197

Cwar yw'r gair cyntaf, sef benthyciad o'r Saesneg tafodiaethol quar(r) 'chwarel, pwll cerrig'; ond yn y gymraeg fe all y gair cwar ddynodi craig yn ei gyflwr naturiol. Cigfran 'bran mynydd'; Cernyweg *brân*. Ym mytholeg Geltaidd cysylltid brain a chigfran â darogan a marwolaeth oherwydd eu lliw ai tueddiad i fwyta ysgerbydau.

Y Darren SO 208152

Mae llawer o ystyron tu cefn i'r gair tarren, a welir yn ei ffurf dreigliedig; fe'i defnyddiwyd yn wreiddiol i ddisgrifio tir gwael. Yn y rhan o Dde Cymru mae tarren yn dynodi 'clogwyn, llechwedd serth, sgarp, bryn creigiog, craig'; ymhellach i'r Gogledd, defnyddir y gair yn fwy am 'bryn serth, bryncyn, tir garw'.

Y Darren Ciliau SO 201156

Fe all y gair cil ddynodi nifer o bethau 'cilfach, congl, cornel'; yn y man mae'r ystyr ciliau, sef lluosog cil, yn debygol o fod yn gyfeiriad at y 'bylchau' neu newidiadau mewn ongl yn y clogwyn, sy'n caniatáu mynediad i'r rhostir uwchben. Yn hwyrach, fe ddatblygwyd sawl chwarel yn yr ardal. Darren y cil le 1832 AO.

Y Darren Clôg Fawr SO 110164

Mae gan y darren 'clogwyn, tir garw' y gair clôg 'mantell' yn yr enw; fodd bynnag, mae'n debyg mai camgymeriad sydd; oherwydd mae'r mapiau cynnar yn cofnodi clog 'clogwyn' yn yr enw, ac enw'r fferm islaw.

Y Darren Ddu SO 109156, SO 221130

Unwaith eto ceir y gair du fel elfen yn y dirwedd. Yn y lleoliad gyntaf man tywyll yn yr ail enghraifft lliw'r graig.

Y Darren Disgwylfa SO 218144

Yn syml, ystyr disgwylfa 'gwylfa, lle i wyllo, golwg', yw man lle gellir edrych allan; safle bugeiliol neu amddiffynol. Y mae'r olygfa, uwch Y Fenni yn un da, mater hawdd i'w nodi unrhyw symudiad ar hyd y dyffrynnoedd.

Y Darren Fach SO 088164, SO 019105

Enw sydd yn gweithio mewn cymhariaeth i'r Darren Fawr cyfagos.

Y Darren Fawr SO 082164, SO 022100

Mae'r ddau yn gymharol fawr i'r ddau Darren Fach uchod.

Gwalciau'r Cwm SO 065160

Lluosog y gair gwalc 'ymyl, trwm, cefnen, mur'; benthyciad o'r Hen Saesneg *wealca* 'wave, billow'.

Tarren Tormwnt SO 044152

Tarren sydd wedi ei enwi ar ôl y mynydd.